

DREPTUL DE RETRACTARE A UNEI OPERE

Paul POPOVICI*

Abstract: The Withdrawal Right of Intellectual Works. *The withdrawal right was clearly stipulated for the first time in the Romanian legislation by Law no. 8 / 1996 on Copyright and Neighboring Rights. Still, its existence had also been established by the previous law (see Decree no. 321 / 1956). Unlike the French legislation, the Romanian withdrawal right is poorly settled; although it is an absolute right, the author has the obligation to indemnify any owners of the exploitation rights who might be prejudiced by the exercise of the said withdrawal right. There are also some issues that need to be highlighted in connection to the law stipulations and the Romanian context. For example, due to its discretionary character, this right cannot be exercised in an abusive manner (since it would create a contradiction in terms), while the withdrawal act, performed as a consequence of the pressures exercised by a dictatorial political regime, is null, and the object of the withdrawal could be an intellectual work let unknown to the public.*

Cuvinte cheie: autor, drept de autor, drepturi morale, drept de retractare, creație intelectuală

Keywords: author, copyright, moral right, withdrawal right, work of intellectual creation

Noțiune

Dreptul de retractare este un „drept moral al autorului unei opere de a retracta opera, despăgubind, dacă este cazul, pe titularii drepturilor de exploatare prejudiciați prin exercitarea retractării”¹. Cu alte cuvinte, un autor poate decide nestingherit dacă își va retrage opera (în totalitate sau parțial) și nu va mai permite aducerea ei la cunoștința publicului; dacă opera trebuie sau nu să fi fost adusă la cunoștința publicului vom analiza *infra*.

Reglementarea legală incidentă

Acest drept a fost recunoscut chiar înainte de consacrarea sa legală, literatura de specialitate fiind unanimă în acest sens². Controversa care s-a purtat nu a fost cu privire la existența, ci a vizat numai întinderea sa, respectiv dacă autorul are sau nu dreptul de a-și retracta opera după încheierea contractului de editare (în opinia noastră, chiar sub imperiul Decretului nr. 321 / 1956, dreptul de retractare trebuia recunoscut chiar în lipsa unui temei legal, urmând ca eventualele consecințe patrimoniale generate de retragerea operei să fie cuantificate în funcție de principiul echității)³.

De altfel, acest drept nici în Franța nu a fost recunoscut decât relativ târziu, în anul 1957⁴.

Locul retractării în ierarhia drepturilor morale

Lectura articolului 10 din Legea nr. 8 / 1996 pare să așeze dreptul de retractare pe ultimul loc într-o ierarhie a drepturilor morale ale autorului. Aceasta este o concluzie care este valabilă pentru cadrul general al proprietății intelectuale: dreptul de retractare este „probabil, dreptul moral cel mai puțin semnificativ în contextul exploatării tradiționale a drepturilor de autor asupra operelor”⁵.

De unde însă acest „clasament”? Pe de o parte el este cumva evident din ordinea enumerării celor cinci drepturi nepatrimoniale⁶:

„a) dreptul de a decide dacă, în ce mod și când va fi adusă opera la cunoștință publică;

b) dreptul de a pretinde recunoașterea calității de autor al operei;

c) dreptul de a decide sub ce nume va fi adusă opera la cunoștință publică;

d) dreptul de a pretinde respectarea integrității operei și de a se opune oricărei modificări, precum și oricărei atingeri aduse operei, dacă prejudiciază onoarea sau reputația sa;

e) dreptul de a retracta opera, despăgubind, dacă este cazul, pe titularii drepturilor de utilizare, prejudiciați prin exercitarea retractării”⁷.

În mod logico-juridic este clar că nu se poate vorbi de pretinderea calității de autor până ce opera nu a fost adusă la cunoștința publicului, de nume sau pseudonim până nu s-a pretins calitatea de autor al operei respective (chestiune valabilă și pentru respectarea integrității operei) și – numai într-un sfârșit – toate acestea ar putea fi retractate.

Pe de altă parte, frecvența cu care este întâlnit în practică dreptul de retractare nu îl îndreptățește la o altă poziționare decât cea din legea în vigoare în raport cu celelalte drepturi nepatrimoniale.

Din câte cunoaștem, numai în cazul site-urilor de tip wikipedia dreptul de retractare este cel mai important drept moral deoarece „autorul poate avea o nevoie stringentă și continuă de a schimba textul său scris sau retrage complet de la gazda sa wiki”⁸.

Subiectul dreptului de retractare

Cu privire la subiectul dreptului de retractare, în mod evident, doctrina a apreciat că acesta poate fi doar autorul operei⁹. La decesul acestuia, dreptul de retractare se stinge pur și simplu. Dacă dreptul de retractare a fost exercitat în timpul vieții autorului, moștenitorii acestuia nu pot interveni pentru a-i publica opera de care *de cuius* s-a dezis¹⁰.

Dacă o retractare este lovită de nulitate, moștenitorii pot să editeze opera, dar nu în virtutea unui drept propriu de retractare a retractării, ci a constatării unei nulități absolute de care a fost lovită retractarea antecesorului lor.

Obiectul dreptului de retractare

Obiectul dreptului de retractare l-ar constitui, într-o opinie, numai operele aduse la cunoștința publicului deoarece, „în caz contrar, practic, ar lipsi obiectul retractării”¹¹. Cu toate acestea, considerăm că și operele inedite pot face obiectul acestui drept. Câtă vreme opera poate fi publicată (în cazul operelor literare sau științifice) sau expusă postum (cazul operelor de artă), nu vedem de ce i s-ar refuza autorului dreptul de a selecta ceea ce poate fi sau nu adus la cunoștința publicului. De altfel, în alt context și anume acela al întinderii dreptului de retractare sub imperiul Decretului nr. 321 / 1956, o asemenea perspectivă a fost enunțată în doctrină, recunoscându-se autorului un drept de retractare până la încheierea contractului de editare, dată după care acesta va fi afectat de principiul forței obligatorii a contractelor¹².

Dreptul de retractare asupra operelor efemere, după cum s-a observat în literatura de specialitate, poate fi exercitat atâta timp cât acestea există¹³. Însă și aceste opere pot să facă obiectul unei nuanțe a retractării și anume *dezicerea* (de exemplu, situația în care autorul unei sculpturi în gheață își exprimă regretul pentru că a imortalizat fie și efemer o persoană condamnată pentru crime de război).

Consimțământul celui care retractează

În tăcerea legii, constatarea consimțământului se raportează la normele dreptului civil conform cărora „consimțământul părților trebuie să fie serios, liber și exprimat în cunoștință de cauză”¹⁴.

Discuțiile care pot apărea în problema consimțământului celui care retractează credem că pot viza exprimarea liberă și conștientă a acestuia.

Uneori, în anumite contexte politice¹⁵ sau religioase¹⁶, retractarea unei opere are un caracter forțat, silnic, și se realizează în scopul menținerii integrității fizice sau a păstrării unor privilegii ori a unor minime drepturi de a publica (și) altceva decât opera retractată. În asemenea condiții, ca rod al unor constrângeri, ce valoare juridică mai poate avea o retractare?

Este evident, că retractarea este un act care are un caracter excepțional (prin posibilitatea acordată unilateral și discreționar de a o realiza și prin efectele pe care le produce), dar care trebuie să respecte condițiile de validitate ale oricărui act juridic cu privire la părți, consimțământ, obiect și cauză¹⁷.

Prin urmare, o retractare forțată este lovită de nulitate absolută, fiind afectat nu doar consimțământul (datorită exercitării unei violențe psihice sau chiar fizice¹⁸), ci

și cauza¹⁹. Așa cum am arătat mai sus, moștenitorii autorilor care au fost forțați să își retracteze opera (sau o parte din ea), pot să o editeze, dar nu în virtutea unei îndreptățiri personale de retragere a retractării, ci a existenței unei nulități absolute de care a afectat retractarea.

Întrebarea care se pune vizează dacă o astfel de retractare trebuie constatată de către instanța de judecată sau nu. Considerăm că numai în caz de necesitate poate fi solicitată intervenția instanței de judecată (bunăoară, în situația în care o persoană interesată va introduce o acțiune împotriva moștenitorilor și a editorului pentru a retrage o operă retractată la un moment dat de pe piață).

Cu privire la exprimarea consimțământului în cunoștință de cauză, se poate observa încă un motiv de disociere a dreptul de a aduce la cunoștința publicului o operă de dreptul de a retracta²⁰. Astfel, dacă opera (mai cu seamă artistică sau literară) poate fi creată la un moment dat cu un discernământ diminuat (în cazul să zicem accidental al ingerării unei cantități de alcool), retractarea pentru a fi validă poate fi realizată numai dacă la momentul exprimării ei discernământul nu a fost viciat.

În fine, dacă opera poate fi creată „în glumă”, pornind de la o joacă (a cuvintelor, a culorilor), retractarea nu poate fi făcută decât în mod serios, în conformitate cu regulile generale ale dreptului civil²¹.

Forma retractării

În privința formei retractării, legea nu solicită o formă anume (scrisă, autenticată, *ad solemnitatem*, *ad validitatem* sau *ad probationem*). Poate fi avut în vedere principiul simetriei după care o operă ar putea fi retractată în aceeași formă în care ea este expusă?

Fiind vorba de un drept special care consacră o excepție de la regula *mutuus consensus*, *mutuus disensus*, în tăcerea legiuitorului este destul de greu de dat o soluție la întrebarea de mai sus. Dacă voința exprimată în scris ar naște greu controverse, voința exprimată verbal poate fi supusă unor vehemente contestări. De altfel, este greu de crezut că o retractare a unei opere poate fi considerată ca fiind serioasă dacă se consumă numai la nivel oral.

De altfel, în tăcerea legii, dacă nu se impune o formă specială, scrisă, consensualismul ar trebui să fie pe deplin operant. Însă în cazul de față cu greu se poate imagina un consensualism între dreptul de a retracta și „ocazia pierdută” a editorului bunăoară).

De lege ferenda, considerăm că forma în care poate fi exprimată retractarea trebuie să fie scrisă sau înregistrată cu mijloace audio-video, *ad probationem*, pură și simplă, neafectată de modalități.

Caracterul discreționar al retractării

În literatura de specialitate s-a observat că acest drept, așa cum rezultă din economia legii, este unul discreționar și a cărui activare este generată de percepția autorului asupra propriei sale creații: *exempli gratia*, „am scris aceste divagații în 1935–36, la 24 de ani, cu pasiune și orgoliu. Din tot ce-am publicat în românește și franțuzește, acest text este poate cel mai pasionat și în același timp îmi este cel mai străin. Nu mă regăsesc în el, deși îmi pare evident prezența isteriei mele de atunci. Am crezut de datorita mea să suprim câteva pagini pretențioase și stupide. Această ediție este definitivă. Nimeni nu are dreptul s-o modifice”²².

În fond este vorba de o veritabilă deziluzie în raport cu propriile idei și așteptări²³. Pornind de la această neregăsire sau nemulțumire a autorului în / față de opera creată, dreptul de retractare are attribute excepționale fiind „capabil să paralizeze total drepturile terților, forța obligatorie a contractelor ori chiar interesul publicului de a avea acces la operă”²⁴.

Abuzul de drept și retractarea

În literatura de specialitate s-a afirmat că retractarea poate fi considerată în anumite circumstanțe un abuz de drept. Dar dacă „motivele care stau la baza deciziei de retragere aparțin exclusiv autorului și nu pot fi supuse cenzurii instanței de judecată”²⁵, credem că, cel puțin *de lege lata*, nu are cum să se poată pretinde o justificare temeinică a hotărârii de retragere a operei²⁶ și nici faptul că exercitarea s-a realizat în mod abuziv sau cu rea-credință²⁷. În mod evident, buna-credință este prezumată de lege, iar reaua-credință trebuie dovedită. Însă starea psihologică a subiectului de drept²⁸ nu are cum să fie dedusă dacă atitudinea intelectuală nu trebuie explicată, iar conduita exteriorizată nu este condiționată de expunerea vreunui motiv al retractării: „legiuitorul român [...] recunoaște autorului dreptul de retractare (art. 10 lit. e) fără a-l condiționa în privința motivelor care îl determină”²⁹.

Retragerea unei opere de la un editor și acordarea dreptului de publicare altuia făcută cu scopul de a obține o sumă mai mare de bani sau pentru a apărea sub sigla unuia mai prestigios nu echivalează cu o retractare chiar dacă actul respectiv a fost denumit cu acest termen. Într-o asemenea situație, dacă a fost încheiat un contract de editare, este vorba de o modificare unilaterală și abuzivă și nu de o retractare propriu-zisă, care presupune o hotărâre radicală de a retrage din circuitul public o operă sau unele fragmente din aceasta prin eliminare sau rescriere. Cu alte cuvinte, retractarea se produce datorită deciziei autorului de operă sau de ideile conținute de aceasta, or, în cazul de mai sus nu se poate constata așa ceva, ba dimpotrivă: autorul își publică aceeași operă, însă la un alt editor.

Având în vedere cele de mai sus, considerăm că simplul refuz al autorului de remitere a manuscrisului către editor nu poate fi calificat *eo ipso* ca fiind o retractare³⁰.

Legislația franceză prevede, spre deosebire de cea românească, că în cazul în care „autorul decide să își publice din nou opera, este obligat să ofere cu prioritate drepturile sale de exploatare cesionarului pe care l-a ales prima dată și în condițiile atunci determinate”³¹. *De lege ferenda*, o asemenea dispoziție considerăm că trebuie să completeze art. 10 lit. e din Legea nr. 8 / 1996.

Last but not least, de lege lata, abuzul de drept nu poate fi constatat în cazul retractării deoarece am vorbi de o contradicție în termeni între *dreptul discreționar* pe care îl are autorul de a-și retracta o operă (sau chiar opera întregă) și ilegitimitatea pe care o presupune un abuz de drept prin *exercitarea discreționară* a unei prerogative juridice.

Retractarea în cazul operelor colective sau comune

După cum s-a putut observa, legea dreptului de autor și a drepturilor conexe se mărginește la a menționa dreptul de retractare fără nicio nuanță. Aici a intervenit însă doctrina care a argumentat în mod convingător că o retragere a contribuției unui coautor dintr-o operă colectivă sau una comună trebuie temeinic justificată; inexistența unui motiv suficient de serios conduce în această situație și numai în această situație la calificarea drept exercitare abuzivă a dreptului de retractare³².

De lege ferenda, o prevedere în acest sens ar trebui să își găsească locul într-o viitoare modificare a legii.

Despăgubirea titularilor drepturilor de utilizare

Singura condiție pusă de legiuitorul român celui care retractează o operă este aceea a despăgubirii titularilor drepturilor de utilizare. Poate neplata despăgubirii să împiedice sau să întârzie retragerea unei opere din circuitul civil? Legiuitorul nu precizează acest fapt, dar, din economia legii considerăm că nu poate fi primită o astfel de soluție: textul prezintă retractarea urmată de despăgubire. Dacă legiuitorul ar fi vrut să atragă atenția asupra unei alte succesiuni cronologice a desfășurării operațiunilor, credem că ar fi optat măcar pentru o altă ordine a enumerării dacă nu chiar o precizare *in terminis* privind condiționarea punerii în aplicare a retractării de achitarea despăgubirii³³. Mai mult decât atât, prejudiciul poate fi cuantificat în mod arbitrar de către oricare dintre părți și mai ales, poate fi contestat pe calea unui proces. Or, ar fi greu de acceptat în acest caz că retractarea este paralizată până la achitarea respectivei despăgubiri.

În afară de considerațiile de mai sus, trebuie observat că în fond e vorba de opunerea unui drept patrimonial (despăgubirea) în raport cu un drept moral (retractarea). Însăși arhitectura textului de lege indică preeminența drepturilor morale, pe fundamentul cărora sunt dezvoltate drepturile patrimoniale³⁴.

Dar neclaritățile nu se opresc aici. Textul vorbește numai de o despăgubire a celor prejudiciați prin actul retractării. Care să fie modalitatea de apreciere și mai ales cât poate de mare fi despăgubirea? Ce poate fi inclus în respectiva despăgubire? *Damnum emergens*, dar și *lucrum cessans*? Poate fi inclus așadar un prejudiciu viitor³⁵ în această „ecuație”?

În ceea ce ne privește, considerăm că autorului nu i se pot imputa decât cheltuielile legate strict de publicarea operei retractate și nicidecum nu poate fi vorba de adăugarea prezumtivului beneficiu nerealizat datorită necomercializării operei întrucât ipoteza nu privește o răspundere delictuală.

Exprimarea legiuitorului este însă ușor derutantă chiar și în condițiile Codului civil abrogat. Deși nu se vorbește de prejudiciu, ci de prejudiciați, nuanțarea pare lipsită de importanță câtă vreme prejudiciul este cel care crează starea de prejudiciat. Prejudiciul fiind „consecința păgubitoare, patrimonială, rezultată în urma săvârșirii unei *fapte ilicite* (sublin. aut., M. M.), prin care au fost încălcate drepturile sau interesele legitime ale unei alte persoane”³⁶.

Este adevărat că fapta ilicită reprezintă o „acțiune sau inacțiune prin care se încalcă, intenționat sau din neglijență, drepturile subiective sau interesele legitime ale unei persoane, producându-i acesteia un prejudiciu”, dar, după cum s-a subliniat, „fapta ilicită intră în contradicție și cu legea”³⁷. Or, în cauză, care este fapta ilicită de vreme ce legiuitorul permite autorului să își retracteze în mod liber și neîngrădit opera?

De lege ferenda, considerăm că actualul text ar trebui reformulat mai neutru, astfel încât să nu fie asociat un act licit (retractare) cu unul ilicit: „dreptul de a retracta opera, despăgubind, dacă este cazul, cu valoarea cheltuielilor efectuate în scopul comercializării, pe titularii drepturilor de utilizare”.

Retractarea plagiatului

În conformitate cu dispozițiile Legii educației naționale, „plagiarea rezultatelor sau publicațiilor altor autori” constituie o abatere gravă de la „buna conduită în cercetarea științifică și activitatea universitară”³⁸, fapt care este sancționat cu excluderea din învățământul superior sau din cercetare³⁹.

Opera plagiată poate fi retractată și care sunt consecințele acestei retractări? Apreciem că retractarea în acest caz poate privi numai opera publicată, nu și cea nepublicată sau în curs de publicare deoarece numai opera edită produce efecte în ceea ce privește parcursul universitar sau științific al autorului ei. Un argument în acest sens îl reprezintă una dintre sancțiunile pe care Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării trebuie să le ia în cazul unui plagiat este aceea a retragerii și / sau corectării „tuturor lucrărilor publicate prin încălcarea regulilor de bună conduită”⁴⁰.

În privința retractării unui plagiat înainte de a fi depistat, o interpretare literală a normelor în vigoare poate conduce la ideea că retractarea nu poate evita sancționarea cu excluderea din învățământ sau cercetare, deși lipsa respectivului plagiat din orice fișă de evaluare / listă a lucrărilor înaintate conducerii instituției din care face parte autorul „operei” atestă în mod evident faptul că respectivul nu a beneficiat în niciun fel de pe urma unei astfel de publicații.

Este de observat că prevederile Legii educației naționale nu pot fi aplicate situațiilor născute înainte de intrarea sa în vigoare deoarece altfel s-ar înfrânge principiul constituțional al neretroactivității legii⁴¹. Cu toate acestea, încă din anul 2004 există o bază legală pentru sancționarea cazurilor de plagiat⁴².

Concluzii

Dreptul de retractare așa cum este el astăzi reglementat în legislația românească necesită o serie de completări care să îi asigure atât o exprimare certă, dar și nuanțată în funcție de anumite ipoteze neavute în vedere de legiuitor la momentul redactării Legii dreptului de autor și a drepturilor conexe.

Astfel, în opinia noastră ar fi de dorit ca legiuitorul să reglementeze: forma în care poate avea loc retractarea, prezentarea unei justificări rezonabile a coautorului care dorește să retracteze o parte dintr-o operă comună sau colectivă, impunerea unui drept de preemțiune în favoarea editorului inițial atunci când decide să publice o operă retractată.

Toate aceste modificări ar contribui, ne place să credem, la creionarea unui cadru legislativ nu numai coerent, dar și echilibrat al unui drept a cărui exercitare afectează nu numai pe cel care uzitează de el, ci și pe alte persoane.

* Lect. univ. dr., Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, Facultatea de Drept din Cluj-Napoca. Email: paul.popovici@pedagogia.ro.

¹ Art. 10, lit. (e) din Legea nr. 8 / 1996, privind dreptul de autor și drepturile conexe, modificată, publicată în „Monitorul oficial al României”, partea I, nr. 60 din 26 martie 1996. A se vedea și R. Pârnu, C.-R. Romițan, *Dreptul de autor și drepturile conexe [dicționar]*, Edit. All Beck, București, 2005, p. 37.

² A. Ionașcu, N. Comșa, M. Mureșan, *Dreptul de autor în RSR*, Edit. Academiei RSR, București, 1969, p. 43-44; Fr. Deak, St. D. Cărpenu, *Drept civil. Contractele speciale. Dreptul de autor. Dreptul de moștenire*, Universitatea București, București, 1983, p. 339 și urm.

³ Pentru amănunte, a se vedea C.-R. Romițan, *Drepturile morale de autor*, Edit. Universul Juridic, București, 2007, p. 114-115.

⁴ E. Fortunet, *The author's moral right to withdraw a work (droit de repentir). A French perspective*, în „Journal of Intellectual Property Law & Practice”, vol. 6, nr. 8 / 2011, p. 535.

⁵ J. Phillips, *Authorship, ownership, wikiship: copyright in the twenty-first century*, în „Journal of Intellectual Property Law & Practice”, vol. 3, nr. 12 / 2008, p. 796.

⁶ După alți autori ar fi vorba numai de patru drepturi morale. Pentru amănunte, a se vedea E. A. Crowne

- Mohammed, *Moral rights and mortal rights in Canada*, în „Journal of Intellectual Property Law & Practice”, vol. 4, nr. 4 / 2009, p. 262.
- ⁷ Art. 10 lit. a-e din Legea nr. 8 / 1996.
- ⁸ J. Phillips, *op. cit.*, p. 796.
- ⁹ T. Bodoaşcă, *Dreptul proprietăţii intelectuale*, Edit. Universul Juridic, Bucureşti, 2010, p. 51.
- ¹⁰ A se vedea, între alţii, C. Anechitoaie, *Introducere în dreptul proprietăţii intelectuale*, Edit. Bren, Bucureşti, 2011, p. 182-183.
- ¹¹ T. Bodoaşcă, *op. cit.*, p. 51.
- ¹² A. Ionaşcu, N. Comşa, M. Mureşan, *op. cit.*, p. 43-44.
- ¹³ E. G. Olteanu, *Dreptul de autor asupra operelor de artă efemere*, în „Revista română de dreptul proprietăţii intelectuale”, nr. 1 / 2011, p. 10.
- ¹⁴ Art. 1204 Cod civil (2009).
- ¹⁵ S. Courtois ş. a., *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune*, trad. I. Busuioc ş.a., Edit. Humanitas, Bucureşti, 1998.
- ¹⁶ Condamnările lui Giordano Bruno şi Galileo Galilei, deşi petrecute la începutul secolului al XVII-lea, sunt emblematice şi, poate paradoxal, deloc inactuale. Pentru amănunte, a se vedea P. Machamer (ed.), *The Cambridge Companion to Galileo*, Cambridge University Press, 1998.
- ¹⁷ Art. 1179 Cod civil (2009).
- ¹⁸ Art. 1216, 1217 Cod civil (2009).
- ¹⁹ Art. 1235, 1236 Cod civil (2009).
- ²⁰ „Primul” motiv de disociere îl reprezintă situaţia operelor postume, care relevă faptul că dreptul de retractare nu este indisolubil legat de cel de aducere la cunoştinţa publicului a unei opere – Y. Eminescu, *Dreptul de autor*, Edit. Lumina Lex, Bucureşti, 1997, p. 149.
- ²¹ Art. 1204 Cod civil (2009).
- ²² E. M. Cioran, Paris, 22 februarie 1990, în E. Cioran, *Schimbarea la faţă a României*, Edit. Humanitas, Bucureşti, 1990, p. 2. Însă, după cum s-a observat, „pentru opera cioraniană, care disjunge între scris şi realitate (cunoscând uneori chiar disjuncţia radicală), operă profund maculată de exces (sublin. ns. P. P.), o încercare de punere în practică a cuvintelor, de a parcurge astfel drumul invers celui poetic, este pe deplin improprie, fiindcă rezultatul ei ar fi, desigur, dezastrul: sinuciderea, moartea, apocalipsa” – N. Turcan, *Cioran sau excesul ca filosofie*, Edit. Limes, Cluj-Napoca, 2008, p. 49.
- ²³ V. Roş, O. Spineanu-Matei, D. Bogdan, *Dreptul de autor şi drepturile conexe. Tratat*, Edit. All Beck, Bucurşeti, 2005, p. 227.
- ²⁴ A. R. Bertrand, *Le droit d'auteur et les droits voisins*, ed. a II-a, Dalloz, Paris, 1999, p. 278, *apud* V. Roş, O. Spineanu-Matei, D. Bogdan, *op. cit.*, p. 227.
- ²⁵ V. Roş, O. Spineanu-Matei, D. Bogdan, *op. cit.*, p. 227.
- ²⁶ N.-R. Dominte, *Dicţionar de dreptul proprietăţii intelectuale*, Edit. CH Beck, Bucureşti, 2009, p. 74.
- ²⁷ T. Bodoaşcă, *op. cit.*, p. 51.
- ²⁸ T. Ciornea (coord.), *Dicţionar de medicină legală*, Edit. Junimea, Bucureşti, 1986, p. 80.
- ²⁹ C.-R. Romiţan, *op. cit.*, p. 115.
- ³⁰ Pentru opinia contrară, a se vedea B. Florea, *Valorificarea drepturilor patrimoniale de autor prin intermediul contractului de editare*, în „Revista română de dreptul proprietăţii intelectuale”, nr. 3 / 2011, p. 111.
- ³¹ Art. 121-4 din Codul de proprietate intelectuală francez.
- ³² A se vedea, între alţii, B. Florea, *Dreptul proprietăţii intelectuale*, Edit. Universul Juridic, Bucureşti, 2011,

p. 70.

- ³³ *Exempli gratia*, a se vedea dispozițiile în materia exproprierii: „Transferul dreptului de proprietate asupra imobilelor din proprietatea privată a persoanelor fizice sau juridice în proprietatea publică a statului sau a unităților administrativ teritoriale și în administrarea expropriatorului operează de drept la data emiterii actului administrativ de expropriere de către expropriator, *ulterior consemnării sumelor aferente despăgubirii*” (sublin. ns. P. P.) – art. 9 alin. 4 din Legea nr. 255 / 2010, privind exproprierea pentru cauză de utilitate publică, necesară realizării unor obiective de interes național, județean și local, modificată, publicată în „Monitorul oficial al României”, partea I, nr. 85 din 20 decembrie 2010.
- ³⁴ Și în alte ramuri de drept raporturile nepatrimoniale (morale) precumpănesc asupra celor nepatrimoniale. *Exempli gratia*, „căsătoria se fundează pe relațiile de prietenie și afecțiune, care trebuie să existe între soți”; „matrimonium (căsătorie) [...] și originea latină a cuvântului ar sugera ideea că, în principal, căsătoria are o valență extrapatrimonială – P. Vasilescu, *Regimuri matrimoniale. Parte generală*, Edit. Rosetti, București, 2003, p. 14, 16. Conținutul relațiilor de căsătorie îl constituie în principal raporturile nepatrimoniale, personale, ale soților. De aceea, având în vedere și esența căsătoriei, raporturile patrimoniale ale soților trebuie să fie oarecum subordonate celor nepatrimoniale M. Mureșan, *Raporturile dintre soți*, în A. Ionașcu (coord.), „Familia și rolul ei în societatea socialistă în lumina legislației RSR”, Edit. Dacia, București, 1975, p. 114.
- ³⁵ Art. 1385 alin 3 Cod civil (2009).
- ³⁶ M. Mureșan, *Dicționar de drept civil*, ed. îngrij. de P. Vasilescu, Kocsis J., M. David, S. Fildan, Edit. Cordial Lex, Cluj-Napoca, 2009, p. 517.
- ³⁷ M. Mureșan, *op. cit.*, p. 320.
- ³⁸ Art. 310 din Legea nr. 1 / 2011 a educației naționale, modificată, publicată în „Monitorul oficial al României”, partea I, nr. 18 din 10 ianuarie 2011.
- ³⁹ Art. 325 din Legea educației naționale.
- ⁴⁰ Art. 324 lit. b din Legea educației naționale.
- ⁴¹ „Legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile” – art. 15 alin. 2 din Constituția României, revizuită.
- ⁴² Legea nr. 206 / 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare, modificată, publicată în „Monitorul oficial al României”, partea I, nr. 505 din 4 iunie 2004.